

Foto: Frank Robert Lund.

Mot et bærekraftig jakt-uttak av en rådyrbestand

TEKST SIGMUND FJÆRE, MASTERSTUDENT I NATURFORVALTNING, NMBU, **JAN ARE GILDESTAD**, MASTERSTUDENT I NATURBASERT REISELIV, NMBU, **VEGARD NYHAMMER**, MASTERSTUDENT I NATURFORVALTNING, NMBU, **VIDAR HOLTHE**, VILTANSVARLIG VESTBY KOMMUNE

Å overvåke en lokal rådyrbestand og tilpasse avskytingen til bestandsutviklingen er en vanskelig oppgave. I Hjorteviltet 2012, presenterte Vidar Holthe "rådyrforvalterens rypetelling". Ved å se utviklingen i bestanden kort tid før jakta tar til, vil man få et bedre grunnlag for å optimalisere avskytingen etter målene. Med utgangspunkt i artikkelen, har vi vurdert metodens faglige aspekter ved gjennomgang av litteratur og tidligere hjortevilt- og rådyrforskning fra Norge og utlandet. Funnene støtter oppfatningen om at modellen kan bidra til bedre forvaltning, og identifiserer også enkelte kritiske suksessfaktorer.

Sett elg

Ved elg- og rådyrforvaltning er det vanlig å basere forvaltningen på fjorårets observasjoner og fellinger. Sett elg-registrering

ger under jakta har gitt gode indikasjoner på utviklingen i elgbestanden, og er et godt hjelpemiddel for å avgjøre rett avskyting. Bruk av Sett hjort har vist seg å være langt mer upresist. For rådyr er bruk av Sett rådyr fra året før i beste fall utilfredsstillende. Det er en sjanseseilas å sette fellingsmålene i forkant av rådyrenes høyst varierende årlige vinterdødelighet, reproduksjon og tap av kje til rovdyr og fôrhubster. Rådyrenes overlevelse og rekruttering varierer betydelig fra år til år.

Metoden

Den foreslåtte modellens idé er å gjøre tellingene så nærme tiden for avskyting som mulig, for å kunne fange opp en eventuell endring i rekrutteringen. Modellen er ikke et forsøk på kartlegge faktiske størrelser på bestander av rådyr. Det er for vanskelig. I stedet vil den foreslåtte modellen gi gode ferske forholdstall fra år til år til å basere avskytingen på. Bukkejegerne og andre interesserte registrerer hvor mange rådyr av ulike kjønn og aldre de observerer i løpet av perioden fra bukkejaktens start og frem til

åpning av den ordinære rådyrjakta. Disse observasjonene føres i et skjema der det skilles mellom voksen bukk, enslig geit, enslig kje og geit med ett, to eller tre kje. Med denne inndelingen skal observatørene kunne vurdere seg fram til å skille mellom ulike individer av dyrene, slik at for eksempel hver geit med to kje kun registreres én gang. Til slutt sitter man igjen med et minimum antall unike dyr.

Når det nærmer seg starten på ordinærjakta, samles skjemaene inn, og forholdstallet for bukk:geit, geit:kje og geit med kje:geit regnes ut. Disse tallene kunne gi den informasjonen forvalteren trenger for å kunne sette fornuftige begrensninger for avskytingen.

Kjønnssforhold

Etter denne modellen skjer tilpasningen av bukkejakten og dermed kjønnssforholdet med ett års forsinkelse uten at det har noen negativ betydning for bestanden. Den ordinære rådyrjakten og beskatningen av kje tilpasses derimot til rekrutteringen inneværende år, og hin-

drer jegerne i å skyte for mange dyr basert på at det var mange dyr året før.

Kje per geit forteller mye om produktiviteten for populasjonen. Etter harde vintre er geitene i dårlig kondisjon, og de føder færre kje. Et lavt kje per geit-tall bør føre til et råd om liten beskatning av bestanden selv om mange observasjoner viser høy bestandsstørrelse.

Om kjønnsforholdet i de sammenstilte observasjonene ikke er skjevare enn eksempelvis 1 bukk til 3 geiter, kan jaktuttaket i et område eller en kommune godt ha bestått av over 50% bukk. Da er det bare en indikasjon på at det totale jaktrykket er lavt, og at flere rådyr kan skytes. Skjevhet i kjønnsforholdet kan rettes inn ved å begrense uttaket i bukkejakten neste år.

Hvis det blir registrert under 1,0 kje per voksen geit i området, vil rekrutteringen ikke dekke opp for stort mer enn den naturlige omsetningen i bestanden. Da må man holde kraftig igjen på hele avskytingen i den ordinære rådyrjakta. Kommer i motsatt fall indeksen for antall kje per geit med kje over 1,6 -1,7 kan man, i en ellers stabil bestand, åpne opp for betydelig høyere avskyting, spesielt av kje.

Vurderingen kan suppleres med bruk av aldersdata fra døde og skutte dyr i bestemmelsene kje / geit / bukk. Aldersbestemmelse etter tannslitasje eller tannsnitt koster penger og er ikke særlig presist for rådyr. En skjønsmessig vurdering kan imidlertid være tilstrekkelig, da rådyr sjelden blir særlig gamle, og forskjellig dødelighet og jaktuttak fort gir store utslag i fordelingen av voksne og unge dyr.

For å kunne takserer for ordinær jakt kreves selvsagt en viss tetthet av rådyr, og mye åpent kulturlandskap slik at observasjonssjansene er rimelig gode. Der det er for få observasjoner, vil variasjonene i bestanden bli vanskelig å følge. I rådyrtette områder derimot, for eksempel i kystnære kommuner der metoden er prøvd, kan man følge variasjoner og trender mellom år.

Tidsrommet

Det fine med å registrere rådyr i august er at vi får svært kort tid fra beslutningene om kommende avskyting til jakt (med unntak av bukkejakten), og sannsynligheten for at bestanden har endret seg er liten. Jaktkvoten blir bestemt etter både vinterdødelighet og etter tap av kje til rev og forhøster, noe som kan redusere rekrutteringen betydelig. I august beiter rådyrene i den lyse delen av døgnet,

Jegernes rådyrobservasjoner av antatt forskjellige dyr i august-september

År	2011	2012	2013	2014
N	228	300	322	498
Bukk	34	57	67	109
Geit	87	117	107	168
Kje	107	126	148	221
Kjønnsforhold	1:2,05	1:2,6	1:1,8	1:1,54
Kje per geit	1:1,23	1:1,07	1:1,22	1:1,32
Tvillingrate	1:1,67	1:1,62	1:1,61	1:1,81

bukkene brunster og dyrene er forholdsvis lette å observere.

Spørsmålet er om kvotetildelingen så nært inntil selve jakten kan føre meg seg problemer for utleie av jakten. Kunder vil ikke få vite kvoten før like før ordinær jakt, men samtidig får vi en bedre forvaltning der avskytingen står i et bedre forhold til rekrutteringen. Man kan eventuelt selge et visst antall kort før tildelingen av kvoter, basert på tidligere års erfaring, mens de siste kortene selges når kvotene er fastlagt.

Observatørkontinuitet

Viktig ved anvendelse av denne metoden for kartlegging av bestandsutviklingen, er selve den praktiske gjennomføringen. Dette skal foregå over en relativt kort periode fra begynnelsen av august til man åpner for ordinær rådyrjakt, tidligst 25. september. For å sikre gode tall og muligheter for å sammenlikne utviklingen fra år til år, er det viktig å ha en viss kontinuitet blant observatørene. De bør være motiverte folk som tilbringer mye tid i jaktterrenget med kikkert og som har rimelige forutsetninger til å skille de enkelte kategoriene..

Etterskrift fra Vestby

Vestby kommune ved Oslofjorden er på bare 80 000 daa utmark. På 1990-tallet uten rev og gaupe å dele med var jaktuttaket flere år over 300 felte rådyr. Da reven kom tilbake etter reveskabben, sank rekrutteringen og antallet kje per geit på høsten. Jaktuttaket holdt seg fortsatt godt over 200. Da gaupa etablert seg i tett bestand i Follo og deler av Østfold, var det straks en til å dele med. Først da jaktuttaket falt til under 100 rådyr forsto jegerne at de måtte holde igjen. Etter tre år med et jaktresultat for kommunen som helhet nede på 20-tallet snudde trenden i bestandsutviklingen.

Motiverte rådyrjegere har siden 2011 registrert hva de har sett etter metoden som er beskrevet ovenfor. På denne måten har vi fått inn opplysninger om fra vel 200 til knapt 500 forskjellige dyr det enkelte år. Økningen skyldes at flere jegere leverer rapport, og gjenspeiler ikke hele veien en tilsvarende økning i bestanden.

Av tallene ser man at andelen bukker har økt til tross for at den lille avskytingen har en overvekt på 60 til 80 % voksen bukk. Dette er rimelig fordi det har blitt rekruttert langt flere dyr til den voksne bestanden i disse årene enn hva som har blitt skutt.

Andelen kje kan tolkes slik at mange av kjeene til de voksne geitene vokser opp (tvillingraten er høy). Samtidig er ikke antall kje per geit totalt sett særlig høy. Forklaringen er at det er mange ett-års geiter i en raskt økende bestand, disse har nødvendigvis ikke kommet inn i de reproduserenes rekke.

Etter harde vintre eller stort tap av kje gjennom sommeren er det tvillingraten som går mest ned. Antall kje per geit totalt holder seg ofte på nær samme nivå, men nå er det voksne geiter som har mistet alle kjeene, og ikke så mange ett-års geiter i bestanden som er med på å trekke tallet ned.

Situasjonen i Vestby de siste fire årene har vært preget av milde vintre, intensiv revejakt med mer enn en rev skutt per 1 000 daa! At gaupa fortsatt er til stede i stort monn, går ikke ut over andelen kje og rekrutterings-indeksen, men hele bestandstilveksten holdes litt igjen.

Rådet til jegeren er at vi gradvis kan øke jaktinnsatsen. Straks vi når et «ønsket» bestandsnivå, kan vi etter slike år ha en hard beskatning gjennom hele bestanden. Inntil så skjer, er en klar overvekt av bukk i jaktuttaket den raskeste vei for å sikre ytterligere bestandsvekst.